

ORGANIZÁCIA SPRAVODAJSKÉJ ČINNOSTI NEMECKEJ BEZPEČNOSTNEJ SLUŽBY (SICHERHEITSDIENST – SD) NA SLOVENSKU OD ROKU 1939 DO VYPUKNUTIA SNP

MICHAL S C H V A R C

SCHVARC, M.: Organisation of Intelligence Activity of the German Security Service (Sicherheitsdienst – SD) in Slovakia from 1939 to the Outbreak of the Slovak National Uprising. *Vojenská história*, 9, 1, 2005, pp 41 – 55, Bratislava.

In the study the author analyses conditions of the origination and genesis of the SD development that had been formed by the SS since 1931, later as an independent organisation NSDAP. He follows its penetration to Slovakia where the SD started to build its positions already in autumn 1938. The German Security Service controlled its activity in Slovakia through the leading area in Vienna. The author points out also relations with other German intelligence bodies in Slovakia, German Embassy, military intelligence service Abwehr, Deutsche Partei, German police attaché in Slovakia Mr. F. Goltz etc. The author shows a blind and non-systematic co-operation of German intelligence bodies in Slovakia; double-track activity of SD in Slovakia that complicated its activity as well as building of the intelligence mechanism and agent network in the whole period.

Military history. Slovakia. Intelligence Activity of the German Security Service. R. 1939 – 1944.

Bezpečnostná služba ríšskeho vodcu SS (SD) vznikla v roku 1931 najprv ako spravodajská služba s cieľom sledovať a zbierať informácie nielen o politických protivníkoch, ale i o vnútrostraníckom živote. Od začiatku bola podriadená Reinhardovi Heydrichovi. V júli 1932 dostala táto organizácia v rámci SS svoj názov – Bezpečnostná služba ríšskeho vodcu SS (SD).¹ V novembri 1933 povýšil ríšsky vodca SS Heinrich Himmler SD na samostatný úrad v rámci SS², 9. júna 1934 ju Hitlerov zástupca Rudolf Hess potvrdil ako jedinú spravodajskú službu NSDAP³ a 20. júla toho istého roku ju samotný A. Hitler prehlásil za samostatnú organizáciu v rámci NSDAP.⁴

Na prelome rokov 1935/36 prešlo do kompetencie SD sledovanie a zbieranie informácií z „oblastí života“ (Lebensgebietsarbeit). V praxi to znamenalo systematické pozorovanie a spracúvanie všetkých spoločenských oblastí. Po Himmlerovom vymenovaní za šéfa nemeckej polície v júni 1936⁵ pribudla SD vnútropticajná úloha svetonázorovo zabezpečiť Himmlerov

¹Neskôr Himmler zdôvodňoval toto pomenovanie nasledovne: „Potom sme tejto službe nedali názov spravodajská služba, ale bezpečnostná služba. Služba kvôli tomu, pretože bolo najväčšou čťou, keď mohla slúžiť svojmu národu. A za ďalšie: slúži pre bezpečnosť národa.“ (Himmlerov prejav zo 14. 5. 1944, DIERKER, W.: Himmlers Glaubenskrieger. Der Sicherheitsdienst der SS und seine Religionspolitik 1933 – 1941. Paderborn 2002, s. 33.)

²WILDT, M. (zost.): Nachrichtendienst, politische Elite und Mordeinheit. Der Sicherheitsdienst des Reichsführers SS. Hamburg 2003, s. 10. Spočiatku mal Úrad SD popri registratúre 5 oddelení: I organizácia, II správa, III informácie (vnútro), IV kontrarozviedka a zahraničie a oddelenie V (slobodomurárstvo). Na prelome rokov 1938/39 mal Hlavný úrad SD 3 centrálna oddelenia: centrálna oddelenie I (I/1 štátna kancelária, I/2 personálne oddelenie, I/3 tlač a múzeá, I/4 správa), centrálna oddelenie II (II/1 svetonázoroví protivníci, II/2 vyhodnocovanie oblastí spoločenského života) a centrálna oddelenie III (III/1 cudzokrajné oblasti, III/2 zahraničnopolitická kontrarozviedka).

³BUCHHEIM, H. – BROZAT, M. – JACOBSEN, H. A. – KRAUSNICK, H.: Anatomie des SS-Staates. Mníchov 1994, s. 63-64.

⁴Tamže, ref 3, s. 54.

⁵Ríšsky zákonník I, rok 1936, s. 487; BROZAT, M.: Der Staat Hitlers. Mníchov 1969, s. 342.

úmysel zlúčenia Bezpečnostnej polície a SD. Tým získala SD na význame a zohrala významnú úlohu pri vzniku Hlavného úradu pre ríšsku bezpečnosť (Reichssicherheitshauptamt – RSHA)⁶ 27. septembra 1939.⁷ Tri oddelenia, resp. úrady SD, sa stali úradmi RSHA: Úrad II, neskorší úrad VII (svetonázorový výskum), Úrad III (SD – Inland) a Úrad VI (SD – Ausland).

V súvislosti s expanzívnymi plánmi nacistického Nemecka sa pôsobnosť SD rozšírila. Pohotovostné oddiely SS a polície, počínajúc anšlusom Rakúska v roku 1938 a končiac napadnutím Sovietskeho zväzu v roku 1941, sa na obsadenom území označovali ako jednotky SD, a to z dôvodu ich rozlíšenia od Wehrmachtu a vymedzenia ich zvláštnych úloh, ako zabavovanie spisov, dokumentov a písomností, zatýkanie a likvidácia politických a „svetonázorových“ protivníkov, predovšetkým Židov.⁸ Pohotovostné skupiny nosili kosoštvorec SD na spodnej časti ľavého rukáva poľnej uniformy. Ním boli označení aj úradníci Gestapa a Kriminálnej polície vystupujúci navonok ako príslušníci SD, hoci nefigurovali ako členovia SS. Napriek tomu sa však počet skutočných príslušníkov SD v personálnom obsadení Pohotovostných skupín zvýšil a plnili predovšetkým spravodajské úlohy.⁹

Predmet pôsobnosti SD sa týkal hlavne oblasti spravodajstva. Spravodajská činnosť sa zameriavala na oblasť spoločenského života a vnútorné záležitosti (SD – Inland)¹⁰ a na zahraničie (SD – Ausland).¹¹

⁶RSHA podľa výnosu ríšskeho vodcu SS a šéfa nemeckej polície z 27. 9. 1939 tvorilo 6 úradov: Úrad I sa vytvoril z Úradu pre správu a právo Hlavného úradu SiPo, Úradu I Hlavného úradu SD (bez I/3), oddelenia I a IV Úradu tajnej štátnej polície (Gestapa). Šéfom úradu bol Dr. Werner Best. Úrad II tvorili oddelenia II/1 a I/3 Hlavného úradu SD pod vedením profesora Alfreda Sixa. Úrad III sa vytvoril z oddelenia II/2 (oblasti života – tuzemská spravodajská služba) Hlavného úradu SD pod vedením Otta Ohlendorfa. Úrad IV sa vytvoril z Úradu politickej polície Hlavného úradu SiPo, oddelenia II a III Gestapa. Vedúcim úradu bol Heinrich Müller. Súčasťou Úradu V bol Úrad kriminálnej polície Hlavného úradu SiPo a Ríšsky kriminálny policajný úrad. Vedúcim bol Arthur Nebe. Úrad VI pozostával z Úradu III (zahraničná spravodajská služba) Hlavného úradu SD. Šéfom úradu bol Heinz Jost. Neskôr sa vytvoril Úrad VII pre svetonázorový výskum.

⁷BUCHHEIM, BROZAT, JACOBSEN, KRAUSNICK, ref 3, s. 67-68.

⁸NEUSÜSS – HUNKEL, E.: Die SS. Hannover, Frankfurt nad Mohanom 1956, s. 97-101; KRAUSNICK, H. – WILHELM, H.: Die Truppe des Weltanschauungskrieges. Die Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und SD 1938 – 1942. Stuttgart 1981, s. 32-42; BUCHHEIM, BROZAT, JACOBSEN, KRAUSNICK, ref 3, s. 71-78; OGORRECK, R.: Die Einsatzgruppen und die Genesis der Endlösung. Berlin 1996, s. 19-46; GERLACH, CH.: Kalkulierte Morde. Die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weissrussland 1941 bis 1944. Hamburg 1999, s. 538-546; WILDT, M.: Radikalisierung und Selbstradikalisierung 1939. Die Geburt des Reichssicherheitshauptamtes aus dem Geist des völkischen Massenmords. In: Gestapo im Zweiten Weltkrieg. Heimatfront und besetztes Europa. Darmstadt 2000, s. 11-41; WILDT, M.: Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes. Hamburg 2002, s. 506-531, 538-546.

⁹V personálnom zložení Pohotovostných oddielov v Poľsku mali relatívnu prevahu príslušníci SD, pred členmi Gestapa a Kriminálnej polície. (KRAUSNICK, WILHELM, ref 8, s. 32-42.) V ZSSR sa personál Pohotovostných skupín skladal opätovne z príslušníkov Gestapa, Kriminálnej polície a SD, pričom členovia SD obsadzovali vo veľkej miere veliteľské pozície. (KRAUSNICK, WILHELM, ref 8, s. 141-150.)

¹⁰V tuzemsku SD zbierala a zhromažďovala informácie zo všetkých oblastí verejného života o pôsobnosti prijatých opatrení stranou a vládou (Stimmungsberichte, Tagesberichte, Wirtschaftsliche Berichte). Správy sa zhromažďovali zo všetkých (vedúcich) úsekov SD na ríšskom území a dva až trikrát týždenne sa odovzdávali najdôležitejším straníckym a štátnym činiteľom. SD spracovávala informácie o politickej spoľahlivosti straníckych a štátnych funkcionárov, vojenských činiteľov. Spravodajskú činnosť v rámci strany Himmler síce oficiálne zakázal, ale interne ju pripustil, a to hlavne kvôli vysokej miere korupcie v straníckom aparáte. SD mala širokú sieť agentov a dôverníkov. O. Ohlendorf, vedúci Úradu III pred Medzinárodným vojenským tribunálom v Norimbergu uviedol počet spolupracovníkov SD na 30 000, ale bez bližšej špecifikácie.

¹¹Ďalšie ťažisko práce SD tvorila spravodajská a špiónažna činnosť. Zahraničné aktivity SD do vypuknutia vojny nenabrali jasnejšie kontúry. Informácie získavali väčšinou malé skupinky informantov, ktoré v prevažnej miere pozostávali zo známych spolupracovníkov pohraničných úradov SD žijúcich v zahraničí. Úrad III Hlavného úradu SD bol personálne a finančne poddimenzovaný. Úloha SD-Ausland sa v prvom rade obmedzovala na služobnú výpomoc a podporu Abwehru (vojenskej spravodajskej služby) a policajným úradovniam zaoberajúcich sa záležitosťami kontrašpiónáže. Neskôr v roku 1941 boli úlohy SD-Ausland, Úrad VI RSHA formulované nasledovne: „Úrad VI RSHA má za úlohu v zahraničí vybudovať politickú a hospodársku spravodajskú službu s cieľom podchytiť a vyhodnotiť celkovú politickú a hospodársku štruktúru zahraničia... Ďalej je Úrad VI poverený prieskumom svetonázorových protivníkov v zahraničí.“ Heydrichov výnos z 31. 5.

Vojenská história

Hlavnému úradu SD organizačne podliehali vedúce oblasti SD (SD – Leitabschnitten), oblasti SD (SD – Abschnitten), hlavné pobočky SD (SD – Hauptausstellen) a pobočky SD. Tieto útvary SD vznikali paralelne s organizačnými celkami SS.¹² Po vytvorení RSHA prevzal pozíciu Hlavného úradu SD Úrad III RSHA (SD – Inland) a jemu podliehali všetky organizačné zložky SD, počnúc vedúcimi úsekmi a končiac blokovými služobníkmi SD.¹³

Popri týchto organizačných celkoch disponovala SD široko rozvetveným aparátom agentov a donášačov. Podľa H. Orba¹⁴ sa dôverníci SD delili podľa stupňa ich spoľahlivosti do 5. kategórií: 1. dôverníci (V – Leute),¹⁵ 2. agenti (A – Leute),¹⁶ 3. donášači (Z – Leute),¹⁷ pomáhači (H – Leute)¹⁸ a nespoľahliví (U – Leute).¹⁹

Československá republika sa v druhej polovici 30. rokov 20. storočia začala stávať objektom záujmu spravodajskej činnosti Sicherheitsdienstu. SD si v západnej časti republiky vybuďovala sieť agentov a spravodajcov v rámci Sudetonemeckej strany (SdP), ktorí pochádzali predovšetkým zo zakázanej Nemeckej národnosocialistickej robotníckej strany (DNSAP)²⁰ a boli zoskupení okolo časopisu *Aufbruch (Prelom)*. Medzi agentov SD patrili poprední členovia SdP ako Otto Liebl a Rudolf Kasper.²¹ Pôsobenie SD významnou mierou prispelo k oslabeniu pozície bývalých členov Zväzu kamarátov (KB)²² vo vedení SdP, jej radikalizáciu

---

1942 hovoril už o iných úlohách SD-Ausland: „*Úlohou Zahraničnej spravodajskej služby (ZSS – pozn. M. S.) je zbierať a získavať správy, ktoré vypovedajú čosi o zahraničí, pričom cieľom jej práce má byť informovanie zahraničnopolitického vedenia Ríše, zabezpečiť mu podklady pre jeho rozhodnutia v krátkodobom a dlhodobom výhľade, usporiadať ich, vidieť za kulisy zahraničnej politiky, posúdiť udalosti a situácie a podľa toho rozhodovať. ZSS má nepretržite informovať o súčasnom a budúcom dianí v politike a hospodárstve tej ktorej krajiny, aby bola orgánom pre vlastné štátne a hospodárske vedenie.*“ (PAEHLER, K.: Ein Spiegel seiner selbst. Der SD- Ausland in Italien. In: Nachrichtendienst, politische Elite und Mordseinheit. Der Sicherheitsdienst des Reichsführers SS. Hamburg 2003, s. 248-249.) Všeobecná konkurencia s inými organizáciami a nejasné definovanie vlastných úloh politickej zahraničnej spravodajskej služby viedli k neustálym kompetenčným sporom.

¹²NEUSÜSS – HUNKEL, ref 8, s. 29-33.

¹³Archív Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici (ďalej A MSNP), fond IX, š. 17, A 28/2001.

¹⁴ORB, H.: Nationalsozialismus. 13 Jahre Machtrausch. Olten 1945, s. 60.

¹⁵V – Leute (Vertrauensleute): Osvedčení členovia NSDAP alebo jej pridružených organizácií, ktorí požívali plnú dôveru aj bez toho, aby boli členmi SS.

¹⁶A – Leute (Agenten): Nemuseli byť členmi NSDAP, ale boli považovaní za bezpodmienečne spoľahlivých. Boli nasadzovaní počas vyšetrovaní prípadov velezrady a špionáže, ako aj v hospodárstve, úradoch i na samotných ministerstvách. Za vykonanú prácu boli väčšinou odmeňovaní.

¹⁷Z – Leute (Zubringer) alebo sliediči a denuncianti, ktorí boli v neustálej službe SD a za to dostávali mesačný plat, vrátane odmien.

¹⁸H – Leute (Helfershelfer): Príležitostní udavači, ktorí udávali kolegov a blízkych z osobnej pomsty, zo závidy pre zárobok a falošnej ctižiadosti.

¹⁹U – Leute (Unzuverlässige): Boli pokladaní za korupčných, vykonávali občasnú donášačskú službu, boli pod neustálym dohľadom a často pochádzali z kriminálneho prostredia.

²⁰Nemecká národnosocialistická robotnícka strana (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei – DNSAP) vznikla v roku 1904 ako Nemecká robotnícka strana (DAP). Do konca 20. rokov pôsobila relatívne samostatne a nezávisle od NSDAP. Až od tohto obdobia sa začalo presadzovať voči starším stranickým vodcom mladšie, radikálnejšie krídlo a strane vtačilo radikálnejší charakter. K DNSAP a jej pomeru k NSDAP pozri SMELSER, R. M.: Hitler and the DNSAP. Between Democracy and Gleichschaltung. In: Bohemia 21, Mnichov 1979, s. 137-155.

²¹ZIMMERMANN, V.: Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945). Praha 2001, s. 46.

²²Zväz kamarátov (Kameradschaftsbund – KB): Ideologický krúžok, ktorý vychádzal z myšlienok viedenského sociológa Othmara Spanna o stavovskom štáte s politickou elitou na čele. Kľúčovú úlohu v tomto spolku zohral Heinz Rutha. Od roku 1926 pracovala jeho skupina pod názvom *Pracovný krúžok pre spoločenské vedy*. V roku 1930 sa zaregistrovala pod menom *Zväz kamarátov, zväz pre národnopolitické a sociálnopolitické vzdelávanie*. Organizácia mala niekoľko sto členov. KB mal prísne hierarchickú štruktúru, bol autoritársky a nacionalistický. KB sa usiloval obsadzovať pozície v politických stranách a spoločenských organizáciách svojimi členmi. Jeho najsilnejšou baštou bol Nemecký telocvičný zväz (DTV), ktorého vodcom bol od roku 1931 K. Henlein. K. Henlein síce pred založením Sudetonemeckého vlasteneckého frontu (SHF) z KB vystúpil, avšak členovia KB mali rozhodujúci vplyv vo vedení SHF/SdP. Členom KB bol aj F. Karmasin, neskorší vodca nemeckej národnej skupiny na Slovensku v rokoch 1938 – 1945.

a definitívnu národnosocialistickú orientáciu.²³ Československé bezpečnostné orgány činnosť SD starostlivo monitorovali od konca roku 1936.²⁴

Po podpísaní Mníchovskej dohody a vyhlásení autonómie Slovenskej krajiny sa mnohé ríšskonemecké úrady a organizácie usilovali uplatniť svoj vplyv na Slovensku.²⁵ Vyhlásenie Slovenského štátu na tejto skutočnosti nič nezmenilo.

SD si svoje pozície na Slovensku začala budovať už na jeseň 1938, avšak jej aktivity siahajú už do obdobia pred Mníchovom. Viedenská oblastná ústredňa SD bezprostredne po norimberskom zjazde NSDAP, na príkaz Ernsta Kaltenbrunnera, zintenzívnila kontakty so slovenskými radikálmi (skupina okolo Rudolfa Vávru, Ľudovíta Mutňanského, Jána Joštiaka, Jána Farkaša a Karola Murgaša)²⁶ a vyslala do Bratislavy niekoľko svojich dôverníkov, medzi nimi Lorenza Karbusa, Kuna Goldbacha, Fritza Fialu. Niektorí z nich, ako napr. K. Goldbach a L. Karbus, pôsobili zároveň ako spravodajcovia denníka *Völkischer Beobachter* v službách ríšskeho ministerstva propagandy. V októbri prišiel do slovenskej metropoly zástupca Hlavného úradu SD Joseph Götsch. Jeho úlohou bolo udržiavať kontakt s Franzom Karmasinom, vodcom nemeckej menšiny na Slovensku. F. Karmasin mal v tom období dobré kontakty nielen s Volksdeutsche Mittelstelle (Ústredňa nemeckých menšín – VoMi), ale aj s viedenským ríšskym miestodržiteľstvom a viedenským SD.²⁷

Vznik a počiatky budovania Slovenského štátu výrazným spôsobom ovplyvnilo aj pôsobenie Sicherheitsdienstu. SD predstavovala najortodoxnejší kurz nacistickej politiky voči Slovensku, bola pochopiteľne predpojatá voči umiernenému krídlu HSLS okolo J. Tisa a nemala porozumenie pre kompromisnú líniu voči nemu ako vyslanectvo, čo neskôr viedlo, ako to dokumentujem, k roztržke s ním. SD riadila svoju činnosť na Slovensku prostredníctvom svojej vedúcej oblasti vo Viedni, v Prahe a Úrade VI RSHA (SD – Ausland).²⁸

Zo začiatku bol 1939 vedením spravodajských úloh SD na Slovensku v roku poverený Walter Donath,²⁹ krajinový veliteľ Freiwillige Schutzstaffel (FS) a vedúci školiaceho úradu Deutsche Partei. Štruktúra SD na Slovensku vychádzala čiastočne zo štruktúry v Nemeckej ríši. Členila sa na viaceré okruhy pôsobnosti. Z dôvodu nedostatku vhodných osôb vybavoval spočiatku všetku prácu v bratislavskej úradovni SD W. Donath a jeho traja spolupracovníci: Eugen

²³ZIMMERMANN, ref 21, s. 48-51; SMELSER, R. M.: Das Sudetenproblem und das Dritte Reich 1933 – 1938. Mníchov, Viedeň 1980, s. 149-171; GEBEL, R.: „Heim ins Reich!“ Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland 1938 – 1945. Mníchov 2000, s. 52-55.

²⁴Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica (ďalej ŠA BB, pob. BB), fond Okresný úrad v Brezne 1923 – 1945 (ďalej OÚ Brezno), š. 236, 1 157/1936 prez.

²⁵Pozri HOENSCH, J. K.: Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik. Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938/39. Kolín nad Rýnom, Graz 1965; KAISER, J.: Die Politik des Dritten Reiches gegenüber der Slowakei 1939 – 1945. Ein Beitrag zur Erforschung der nationalsozialistischen Satellitenpolitik in Südosteuropa. Dizertačná práca. Bochum 1969, s. 1-59; SUŠKO, L.: Nemecká politika voči Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine v období od septembrovej krízy 1938 do rozbitia Československa v marci 1939. In: Československý historický časopis, roč. 21, 1973, 2, s. 161-197; SUŠKO, L.: Miesto autonómneho Slovenska v politike nemeckej ríše (september 1938 – marec 1939). In: Historický časopis, roč. 47, 1999, 3, s. 420-431; BYSTRICKÝ, V.: Nacistické Nemecko a vznik Slovenského štátu. In: Vojenská história, roč. 5, 2001, 2, s. 41-61.

²⁶HOENSCH, ref 25, s. 59.

²⁷KAISER, ref 25, s. 36-38.

²⁸SUŠKO, L.: Systém poradcov v nacistickom ovládaní Slovenska v rokoch 1939 – 1941. In: Historické štúdie v nacistickom ovládaní Slovenska v rokoch 1939 – 1941, s. 14.

²⁹Bundesarchiv Koblenz (ďalej BAK), R 70 Slowakei/75. Vybudovanie SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne v polovici roka 1939.

DONATH, Walter (1910 – 1943) – krajinový veliteľ Freiwillige Schutzstaffel. Sudetský Nemeck, narodil sa vo Francúzsku. Začiatkom 1. svetovej vojny internovaný spolu s rodinou. Vyštudoval strojársku priemyselnú školu. Po príchode do Bratislavy, pracovník Turnvereinu a člen KdP. V roku 1938 sa ako dobrovoľník hlásil do Sudetonemeckého dobrovoľného zboru a na jeseň 1938 ho F. Karmasin poveril vedením FS. Od roku 1939 vedúci školiaceho úradu DP. Počas vojny s Poľskom sa dobrovoľne hlásil do vojenskej služby. Poručík slovenskej armády, nasadený na východnom fronte. Po návrate pokračoval v práci s FS. V máji 1942 narukoval dobrovoľne do Zbraní SS, nasadený na východnom fronte. Padol pri Charkove.

Reisinger (hospodárstvo), Eduard Matl, korešpondent Deutsches Nachrichten Büro – DNB a aktívny spolupracovník SD už pred Mníchovom (vnútorná politika), a Josef Seifert (spravodajstvo a vyhodnocovanie).³⁰ Pre dopravnotechnické ťažkosti sa upustilo od rozčlenia krajiny do viacerých oblastí a vytvorenia siete dôverníkov v nich. SD sa zamerala pre vyhľadanie adekvátnych spolupracovníkov v dôležitých mestách, ktorí mali prevziať spravodajské aktivity. SD hľadala dôverníkov v 20. slovenských mestách.³¹ V tom čase získal W. Donath na spoluprácu J. Seiferta (Bratislava), Josefa Jacklina (Kremnica) a Zoltana Absalona (Kežmarok).³²

Na zabezpečenie udržiavania kontaktu medzi Bratislavou a Viedňou sa v Petržalke zriadila úradovňa, v ktorej sa mala viesť kartotéka, ukladať spisy a ostatná korešpondencia, tak aby sa nedostali do rúk slovenských policajno-bezpečnostných orgánov. Pri sprostredkovaní správ sa používal šifrovací kód. Bol vyhotovovaný v 20. exemplároch, pričom jeden exemplár zostával vo Viedni a jeden v Bratislave. Zvyšných 18 exemplárov dostávali spolupracovníci v slovenských mestách.³³

Aby sa zabránilo zdĺhavému dešifrovaniu, z Viedne sa na petržalskú úradovňu zasielali súčasne šifrované aj dešifrované požiadavky. Kým dešifrované texty zostávali v Petržalke, šifrované správy sa expedovali do Bratislavy a z Bratislavy k jednotlivým dôverníkom. Rovnaký systém sa používal opačným smerom – do Petržalky prichádzali kódované správy.³⁴

Napriek postupnému vytváraniu siete dôverníkov, vládli medzi úradmi RSHA zodpovednými za spravodajskú činnosť nezhody a kompetenčné spory. Kým Úrad VI, napriek kritike pomerov na Slovensku, prejavoval vo svojich správach istú zdržanlivosť, vedúca oblasť SD vo Viedni sa vo svojej spravodajskej činnosti opierala o germanofilské krídlo HSLS. Túto skutočnosť kritizovala neskôr i samotná SD.³⁵

Neprehľadné a neusporiadané aktivity SD a jej spolupráca a orientácia na radikálov v HSLS a Hlinkovej garde (HG) vyvolali rastúcu nedôveru v slovenských vládnych kruhoch. V druhej polovici roka 1939 pôsobenie jej ľudí začalo prekážať nielen nemeckému vyslanectvu, ale aj ostatným nemeckým úradom na Slovensku.³⁶ Vyslanec Hans Bernard sa Zahraničnému úradu sťažoval, že SD „pracuje naďalej čiastočne celkom neskryte“.³⁷ Vyslanec kritizoval sledovanie jej vlastných záujmov a odklon od všeobecnej politickej línie.³⁸

H. Bernard sa vyslovil za sústredenie činnosti SD na Slovensku pod jednotným vedením a za lepšiu spoluprácu s vyslanectvom.³⁹ Vedúcemu rezidentovi SD-LA Viedeň na Slovensku SS-Hauptsturmführerovi Poltemu vyslanec navrhol podriadenie SD na Slovensku vojenskému spravodajskému dôstojníkovi kapitánovi Nagelovi (Abwehr).⁴⁰ Aj keď sa Bernardov návrh

³⁰BAK, R 70 Slowakei/75. Vybudovanie SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1939.

³¹Bratislava, Trnava, Malacky, Piešťany, Myjava, Trenčín, Nitra, Topoľčany, Považská Bystrica, Žilina, Vrútky, Nemecké Pravno, Kremnica, Banská Štiavnica, Ružomberok, Liptovský Sv. Mikuláš, Kežmarok, Gelnica, Prešov a Michalovce.

³²BAK, R 70 Slowakei/75. Vybudovanie SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1939.

³³Tamže.

³⁴Tamže.

³⁵PREČAN, V.: Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko. Dokumenty. Bratislava 1970, dokument č. 194, s. 370, dokument č. 215, s. 426.

³⁶BAK, R 70 Slowakei/164. Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1943; SUŠKO, ref 28, s.13.

³⁷Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes in Bonn (ďalej PA AA), Inland II g, 100, fólia 449 799 – 803. Bernhardova práva z 9. 12. 1939. Citované podľa KAISER, ref 25, s. 158; HOENSCH, J. K.: Grundzüge und Phasen der deutschen Slowakei – Politik. In: Studia Slovaca. Studien zur Geschichte der Slowaken und der Slowakei. Mníchov 2000, s. 255.

³⁸KAISER, ref 25, s. 158; HOENSCH, ref 37, s. 255.

³⁹KAISER, ref 25, s. 162.

⁴⁰Ministretstvo vnútra SR, Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA), f. Alexadrijský archív, mikrofilm II. C. 1009, fólia 9 439 204 – 206. Polteho spisová poznámka z 1. 12. 1939.

zjednotiť úradovne SD na Slovensku nezrealizoval, vedúci Úradu VI RSHA SS-Brigadeführer Heinz Jost v novembri 1939 stiahol z krajiny viacerých sporných agentov, aby predišiel roztržkám so Zahraničným úradom.⁴¹

Na jar 1940 prevzala SD v Bratislave prostredníctvom svojho pracovníka SS-Untersturmführera Urbantkeho obchodnú informačnú kanceláriu Heleny Tolnaiovej.⁴² Archív kancelárie obsahoval veľké množstvo informácií týkajúcich sa záležitostí hospodárskej, ako aj privatej sféry a kancelária disponovala rozvetvenou sieťou rešeršérov, korešpondentov a dôverníkov. Medzi okruh zákazníkov informačnej kancelárie patrila väčšina bánk na Slovensku; vrátane Slovenskej národnej banky, talianske vyslanectvo, väčšina veľkých podnikateľov na Slovensku, množstvo ríšskonemeckých firiem pôsobiacich nielen na Slovensku, ale aj v Nemeckej ríši, rovnako aj jedna z rakúskych informačných kancelárií. Okrem toho bola kancelária napojená aj na sieť spolku Creditreform so sídlom v Lipsku. Kúpna cena informačnej kancelárie predstavovala sumu 70 000 Ks.⁴³ SD sa prevzatím kancelárie dostala k dôležitým informáciám a jej kúpa zostala pred zákazníkmi istý čas utajená. Nemecké vyslanectvo však o nej vedelo.⁴⁴

Salzburg priniesol zmeny aj v organizácii činnosti SD na Slovensku. Od augusta 1940 bola celá práca SD v krajine podriadená poradcovi pre policajné otázky, zvláštne poverencovi ríšskeho vodcu SS a šéfa Nemeckej polície pri Nemeckom vyslanectve v Bratislave, SS-Sturmabführerovi Ludwigovi Hahnovi.⁴⁵ Nový nemecký vyslanec Manfred von Killinger⁴⁶ sa snažil Hahnove prehnane ambície pribrzdiť a rovnako sa postavil proti vytvoreniu väčšej úradovne RSHA na Slovensku.⁴⁷ Von Killinger však aktivity SD pod svoju kontrolu nedostal.⁴⁸

⁴¹SNA, f. Alexadrijský archív, mikrofilm II. C. 1009, fólia 9 439 204 – 206. Polteho spisová poznámka z 1. 12. 1939.

⁴²BAK, R 70 Slowakei/142. Získanie obchodnej informačnej kancelárie H. Tolnaiovej z 2. 4. 1940. Vyslanec H. Bernard sa snažil zistiť poverenie Urbantkeho. Na jeho adresu sa vyslanec nevyjadril lichotivo, pretože na nástupnú audienciu na vyslanectve sa nechal ohlásiť ako poverenec SD, resp. pracovník SD, a napokon sa ani v dohovorený termín nedostavil. (BAK, R 70 Slowakei/142. Spisová poznámka Urbantke – nemecké vyslanectvo v Bratislave z 28. 3. 1940.)

⁴³BAK, R 70 Slowakei/142. Získanie obchodnej informačnej kancelárie H. Tolnaiovej z 2. 4. 1940.

⁴⁴BAK, R 70 Slowakei/142. Spisová poznámka Urbantke – nemecké vyslanectvo v Bratislave z 28. 3. 1940.

⁴⁵PA AA, Štátny podtajomník Luther, Slovensko. Von Killinger Lutherovi zo 17. 8. 1940, fólia E 086131 – 133.

HAHN, Ludwig (1908 – 1986) – poradca pre slovenskú políciu. Vyštudoval právo. V roku 1930 vstúpil do NSDAP. Na prelome rokov 1930/31 vystúpil z SA, aby sa vyhol vylúčeniu z prípravnej služby právnického referenta. V roku 1933 bol prijatý do SS. Zakladateľ a vedúci referentskej skupiny v župe Východný Hannover. Povýšenia v SS: 1936 Untersturmführer; 1938 Obersturmführer, Hauptsturmführer, Sturmabführer; 1941 Obersturmbannführer; 1944 Standartenführer. V roku 1934 odvelený k SD, SD – OA Stred. Nasledujúceho roku prešiel na Úrad pre bezpečnosť. V roku 1936 prešiel do Gestapa, zástupca vedúceho vrchnej služobnej štátnej polície v Hannoveri. V roku 1937 vedúci úradovne SD vo Weimare. September – november 1939 veliteľ Pohotovostného oddielu 1 v rámci Pohotovostnej skupiny I, neskôr sa vrátil späť do Weimaru. V januári 1940 veliteľ Bezpečnostnej polície a SD v Krakove. V auguste 1940 zvláštny poverenec ríšskeho vodcu SS a šéfa Nemeckej polície pri Nemeckom vyslanectve v Bratislave. Od júla 1941 do augusta 1944 veliteľ Bezpečnostnej polície a SD vo Varšave. V roku 1941 vymenovaný za vrchného vládneho radcu. V decembri 1944 a januári 1945 veliteľ novozostavenej Pohotovostnej skupiny v Cocheme, neskôr odvelený ku skupine armád Visla.

⁴⁶KILLINGER, Manfred von (1886 – 1944) – nemecký vyslanec na Slovensku. V roku 1904 vstúpil do námornej kadetky. Zúčastnil sa prvej svetovej vojny ako veliteľ viacerých torpédových člnov. Na prelome rokov 1919/20 príslušník Freikorps Erhardt. Zúčastnil sa Kappovho puču. V roku 1922 obžalovaný kvôli účasti na Ezbergerovej vražde. Oslobodený napriek priťažujúcim indiciám. V rokoch 1923 – 1928 člen Wikingbundu. Od roku 1928 člen NSDAP a SA. V roku 1929 SA – Obergruppenführer v oblasti SA Stred. Na prelome rokov 1933/34 ríšsky komisár a ministerský predseda v Sasku. V roku 1934 zatknutý v súvislosti s „Röhmovým pučom“. V roku 1937 prešiel do služieb Zahraničného úradu. Generálny konzul v San Franciscu. V roku 1939 vedúci referátu v Zahraničnom úrade a poverený mimoriadnymi misiami v juhovýchodnej Európe. Od augusta 1940 do januára 1941 nemecký vyslanec na Slovensku. V rokoch 1941 – 1944 nemecký vyslanec v Rumunsku.

⁴⁷PA AA, Kancelária štátneho tajomníka, Slovensko. Von Killinger Lutherovi zo 6. 8. 1940, fólia 248 462 – 463. Hahn na prvej návšteve u vyslanca požadoval disponovať vlastným štáбом. Killinger jeho požiadavku odmietol s odôvodnením, že ako poradca podlieha jemu a bude jednáť podľa jeho nariadení. Vyslanec jednal v zmysle nariadení ríšskeho ministra zahraničných vecí, ktorý si neželal vytváranie úradovni ostatných ríšskych ministerstiev v zahraničí, a ktoré by nepodliehali plne jeho kontrole. Okrem iného sa Killinger vyjadril, že potrebuje skutočného odborníka na policajné záležitosti, a nie mladého právnika, a žiadal o vyslanie ďalšieho poradcu pre políciu.

⁴⁸SUŠKO, ref 28, s. 14.

Súčasne so zriadením Hahnovej úradovne nariadil Úrad VI RSHA vedúcim oblastiam SD vo Viedni a Prahe a úradovní SD v Zlíne previezť všetky spisy týkajúce sa Slovenska do Bratislavy.⁴⁹ Hahnova úradovňa prevzala aj dôvernú sieť⁵⁰ a do jej pôsobnosti boli začlenené úlohy Úradu IV RSHA.⁵¹ Okrem toho L. Hahnovi podliehali všetci poradcovia vyslaní na Slovensko z RSHA.⁵²

Počas Hahnovho pôsobenia sa na jeseň 1940 zintenzívnila práca SD-LA Viedeň na Slovensku.⁵³ Hahnova úradovňa financovala svojich spolupracovníkov z výdavkov RSHA v Bratislave a na financovanie spravodajskej činnosti používala prostriedky zo zvláštneho konta na mimoriadne účely.⁵⁴

Spolupráca Hahnovej úradovne s ostatnými nemeckými úradovňami a úradmi sa ukázala ako problematická. Predovšetkým nemecké vyslanectvo prítomnosť SD na Slovensku odmietalo a snažilo sa ju v spolupráci s ostatnými nemeckými služobňami vytlačiť. Keďže SD sledovala predovšetkým vlastnú politickú líniu⁵⁵, ktorá nekorešpondovala so záujmami Zahraničného úradu, vyslanec Hans Elard Ludin⁵⁶ požiadal prostredníctvom Zahraničného úradu zrušenie Hahnovej úradovne,⁵⁷ ktorú po Hahnovom odchode (23. 7. 1941) prevzal v lete 1941 jeho spolupracovník SS-Hauptsturmführer Heinz Lämmel.⁵⁸

Ešte predtým, ako bola Hahnova úradovňa zrušená, došlo k zásadnej organizačnej zmene činnosti SD na Slovensku. Dňa 12. júna 1941 vydal R. Heydrich výnos, podľa ktorého prešli kompetencie Úradu VI na Slovensku do pôsobnosti Úradu IV (policajné záležitosti) a Úradu III RSHA (spravodajské záležitosti).⁵⁹ Tým činnosť SD na Slovensku nadobudla rovnakú formu, ako v Nemecku a na obsadených územiach.

Likvidácii Hahnovej úradovne⁶⁰ a jej prevzatiu oddelením III B SD-LA Viedeň⁶¹ predchádzali rozhovory medzi SD-LA Viedeň a RSHA. Dohodlo sa, že k prevzatiu úradovne

⁴⁹BAK, R 70 Slowakei/301. Nariadenie Úradu VI RSHA zo 17. 9. 1940.

⁵⁰BAK, R 70 Slowakei/301. Prevzatie dôverníkov SD – LA Praha zvláštnym poverencom ríšskeho vodcu SS a šéfa Nemeckej polície pri Nemeckom vyslanectve v Bratislave vládnym radcom Dr. Hahnom z 11. 10. 1940.

⁵¹BAK, R 70 Slowakei/165. Práca na Slovensku. Poznámka ku správe Úradu VI RSHA z 19. 1. 1944.

⁵²KAISER, ref 25, s. 359.

⁵³PA AA, Štátny podtajomník Luther, Slovensko. Von Killinger Lutherovi zo 8. 11. 1940, fólia E 086010.

⁵⁴BAK, R 70 Slowakei/75. Znovuvybudovanie organizácie SD na Slovensku, 11. 11. 1942.

⁵⁵Orientácia na radikálov v HSES a HG. SD zaujímala voči umiernenému krídlu HSES a J. Tisovi kritický, ba až odmietavý postoj. Tieto skutočnosti neskôr kritizoval H. Böhrsch vo svojich vystúpeniach 1. a 22. 11. 1944 na pracovnej porade III. oddelenia Pohotovostnej skupiny H SiPo a SD (PREČAN, ref 35, dokument č. 194, s. 370, dokument č. 215, s. 426.)

⁵⁶LUDIN, Hans Elard (1905 – 1947) – nemecký vyslanec na Slovensku. V roku 1924 vstúpil do armády (Reichswehr). V roku 1927 dosiahol hodnosť poručíka. V roku 1929 začal s budovaním národnosocialistických buniek v armáde. V roku 1930 ho súd v Ulme odsúdil na 18 mesiacov väzenia (po 8. mesiacoch omilostený), a bol vylúčený z armády. Ešte toho istého roku vstúpil do NSDAP, v roku 1931 do SA. V roku 1932 sa stal poslancom Ríšskeho snemu za NSDAP. Nasledujúceho roku krátko pôsobil ako veliaci policajný prezident v Karlsruhe a neskôr až do začiatku druhej svetovej vojny ako veliteľ skupiny SA Juhozápad v Stuttgarte. Do prelomu rokov 1940/41 bol činný v armáde v hodnosti kapitána a zúčastnil sa nemeckého ťaženia do Francúzska. Od januára 1941 do apríla 1945 nemecký vyslanec na Slovensku. Po vojne ho Národný súd v Bratislave odsúdil na trest smrti.

⁵⁷BAK, R 70 Slowakei/75. Znovubudovanie organizácie SD na Slovensku, 11. 11. 1942; BAK, R 70 Slowakei/164, Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1943; BAK, R 70 Slowakei/165. Práca na Slovensku. Poznámka ku správe Úradu VI RSHA z 19. 1. 1944. Hahnova úradovňa nainštalovala na jeseň 1940 bez vedomia vyslanectva tajný prístroj na odosielanie správ, cez ktorý odosielala správy priamo RSHA. Vyslanectvo ho odhalilo na jeseň 1941. (PA AA, Inland IIg, 100, fólia D 498 481. Ludin Zahraničnému úradu, 4. 9. 1941.)

⁵⁸BAK, R 70 Slowakei/75. Prevzatie úradovne III B RSHA (SS-Hauptsturmführer Lämmel) v Bratislave, 3. 9. 1941. Do okruhu Hahnových spolupracovníkov patrili okrem H. Lämmela aj SS-Scharführer Hannich a SS-Obersturmführer Rudolf Dienst. (TÖNSMEYER, T.: Das Dritte Reich und die Slowakei 1939 – 1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn. Paderborn 2003, s. 122).

⁵⁹BAK, R 70 Slowakei/75. Výnos šéfa SiPo a SD RSHA, II A 1 d č. 4118/41 – Činnosť SiPo a SD na Slovensku.

⁶⁰BAK, R 70 Slowakei/75. Výnos šéfa SiPo a SD RSHA, II A 1 d č. 4274/41 – Zrušenie úradovne zvláštneho poverenca ríšskeho vodcu SS a šéfa nemeckej polície pri nemeckom vyslanectve v Bratislave.

⁶¹BAK, R 70 Slowakei/75. Prevzatie úradovne III B RSHA (SS-Hauptsturmführer Lämmel) v Bratislave, 3. 9. 1941.

dôjde 1. septembra 1941.⁶² Na jednaní v polovici augusta rokovali Emil Hermann (SD-LA Viedeň) a Lämmel o personálnom obsadení bratislavskej úradovne SD. Zhodli sa na skutočnosti, že z dovtedy pôsobiacich dôstojníkov a pracovníkov SD nezostane v Bratislave nikto okrem Urbantkeho.⁶³

Prevzatie bratislavskej úradovne SD prebehlo 1. septembra bez ťažkostí. Spisový materiál sa mal do Viedne previezť najneskôr do 15. septembra.⁶⁴ SD-LA Viedeň prevzala, vrátane spisov, aj spravodajskú sieť a finančné záväzky.⁶⁵ Viedenská vedúca oblasť predisponovala, okrem iného, do svojich služieb Kurta Hofera⁶⁶ pôsobiaceho v Hahnovej, resp. Lämmelovej úradovni a služobný byt pridelený Hahnovej úradovni. Byt bol prevedený na E. Hermannu, ktorý sa mal v Bratislave pracovne zdržiavať 2 – 3 dni týždenne.⁶⁷

Urbantkeho informačná kancelária prešla opätovne pod kuratelú Viedne, rovnako aj pobočky Hahnovej úradovne. Tie však bolo potrebné z bezpečnostných dôvodov prebudovať. Do Urbantkeho kompetencie patrili po 1. septembri 1941 všetky hospodárske záležitosti a udržiavanie kontaktov v Bratislave. Jeho kancelária mala pôsobiť ako oporný bod pre spravodajskú sieť. Osoba poverená udržiavaním kontaktov nepodliehala Urbantkemu, ale priamo E. Hermannovi. Obaja mali spravodajskú činnosť konzultovať vo Viedni raz týždenne, resp. každých 14 dní.⁶⁸

Mesačný rozpočet sa mal po dohode s SS-Obersturmbannführerom Ehlichom (vedúci oddelenia III B v Úrade III RSHA) pohybovať v rozpätí 3 500 – 4 000 ríšskych mariek.⁶⁹ V skutočnosti dostávala viedenská vedúca oblasť SD na svoju prácu na Slovensku 3 000 ríšskych mariek.⁷⁰

Po zrušení Hahnovej úradovne a jej následnom prebratí SD-LA Viedeň, sa činnosť SD na Slovensku do značnej miery utlmila. SD sa stiahla zo všetkých svojich pozícií a vymenila takmer všetkých svojich pracovníkov a dôverníkov, s výnimkou troch osôb.⁷¹ SD upodozrievala nemecké vyslanectvo z dohody so slovenskými úradmi za účelom jej vytlačenia z krajiny. Po výmene svojho aparátu SD popretáhala kontakty s vyslanectvom a ostatnými nemeckými úradovňami, predovšetkým s poradcami. Upokojenie, ktoré na Slovensku nastalo zo strany vyslanectva, ale i slovenských miest, využila SD na budovanie novej siete.⁷²

Začiatkom roku 1942 sa vyslanec H. E. Ludin síce vyjadril, že proti práci SD na Slovensku nemá žiadne námietky, žiadal však, aby SD nesledovala na Slovensku vlastnú politiku. Dohodlo

---

⁶²BAK, R 70 Slowakei/75. Jednanie 14. 8. 1941 v Berlíne s SS-Hauptsturmführerom Hummitzschom, RSHA, v záležitosti Slovenska, 21. 8. 1941.

⁶³BAK, R 70 Slowakei/75. Rozhovor s SS-Hauptsturmführerom Lämmelom 15. a 16. 8. 1941 v Bratislave.

⁶⁴BAK, R 70 Slowakei/75. Prevzatie úradovne III B RSHA (SS-Hauptsturmführer Lämmel) v Bratislave, 3. 9. 1941; Ďalekopis – Úradovňa Bratislava, 3. 9. 1941.

⁶⁵BAK, R 70 Slowakei/75. Zrušenie Úradovne zvláštneho poverenca ríšskeho vodcu SS a šéfa Nemeckej polície pri Nemeckom vyslanectve v Bratislave, 8. 9. 1941; Ďalekopis 10 191 – Úradovňa Bratislava, 3. 9. 1941.

⁶⁶Kurt Hofer pracoval pre SD od roku 1941. Mal na starosti spravodajstvo v oblastiach spoločenského života. Po prevzatí spravodajskej služby DP na jar 1943 pracoval Hofer ako tajomník miestnej skupiny DP v Bratislave a osvedčil sa hlavne pri budovaní spravodajskej siete a starostlivosti o dôverníkov. (BAK R 70 Slowakei/66. Čakateľ SS Kurt Hofer, 22. 9. 1944)

⁶⁷BAK, R 70 Slowakei/75. Prevzatie úradovne III B RSHA (SS-Hauptsturmführer Lämmel) v Bratislave, 3. 9. 1941.

⁶⁸Tamže.

⁶⁹Tamže.

⁷⁰BAK, R 70 Slowakei/66. Spravodajské prostriedky pre Slovensko, 29. 9. 1943 a 15. 1. 1944.

⁷¹BAK, R 70 Slowakei/75. Znovuvybudovanie organizácie SD na Slovensku, 11. 11. 1942; BAK, R 70 Slowakei/164. Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1943.

⁷²BAK, R 70 Slowakei/75. Znovuvybudovanie organizácie SD na Slovensku, 11. 11. 1942; BAK, R 70 Slowakei/164. Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1943.

sa na užšej spolupráci s policajným atašé Franzom Goltzom.⁷³ Na Ludinovu výhradu, že SD získava informácie z Murgašovej skupiny, nariadil zástupca Úradu III RSHA SS-Oberführer Huber viedenskej vedúcej oblasti SD uvádzať zdroj informácií.⁷⁴ H. E. Ludin a Nemecké vyslanectvo posudzovalo prácu SD na Slovensku v priebehu roku 1942 kriticky.⁷⁵ Kritický, ba až odmietavý postoj vyslanca a vyslanectva sa však v nasledujúcich rokoch pozmenil.

Koncom mája 1942 Úrad III RSHA doplnil výnos šéfa SiPo a SD z 12. júna 1941 o spravodajskej činnosti na Slovensku. Dôvodom bolo zasahovanie Úradu VI do kompetencií Úradu III. Výnos potvrdil výlučnú právomoc SD-LA Viedeň pri spravodajskom spracovávaní udalostí na Slovensku. Aby sa zabezpečilo adekvátne vyhodnocovanie prichádzajúcich a zaregistrovaných správ z ostatných (vedúcich) oblastí SD, mal sa originál a jedna kópia správ zasielať SD-LA Viedeň a jedna kópia oddeleniu III B RSHA. Dôverníci cestujúci na Slovensko cez Viedeň boli povinní pred prekročením hraníc zahlásiť sa na viedenskej vedúcej oblasti za účelom prebratia príkazov a inštrukcií.⁷⁶

V poslednom štvrtroku 1942 sa činnosť SD na Slovensku zintenzívnila. Postupne dochádzalo k nadväzovaniu kontaktov s úradovňou Abwehru v Bratislave. Abwehr vyšiel SD dokonca až tak v ústrety, že jej dal k dispozícii celý svoj technický aparát a svojich 30 spolupracovníkov. Okrem toho, dôstojník vojenskej kontrarozvedky podplukovník Kroha⁷⁷, umožnil SD nahliadnuť do materiálov bratislavskej úradovne Abwehru a zúčastňovať sa týždenných pracovných zasadnutí úradovne.⁷⁸

Ponuka nemeckého vyslanectva na spoluprácu bola po predchádzajúcich rozporoch prirodzene zdržanlivejšia. Vyslanec sa vyjadril v tom zmysle, že rozhodnutie zrušiť Hahnovu úradovňu považuje za najlepšie možné riešenie.⁷⁹ Neskôr, sledujúc spoluprácu medzi Abwehrom a SD, vyslovil H. E. Ludin požiadavku širšej spolupráce a dokonca navrhol prenechať informačnú službu vyslanectva SD.⁸⁰ RSHA návrh odmietol, pretože by

⁷³GOLTZ, Franz (1897 – ?) – poradca ministra vnútra pre policajné otázky. V rokoch 1916 – 1918 sa zúčastnil prvej svetovej vojny. Po prepustení z armády pôsobil v polícii. V roku 1920 bol činný ako policajný strážmajster pri krajinskej pohraničnej polícii Východ. V roku 1921 preložený ku Kriminálnej polícii. Od roku 1928 pôsobil pri Krajinskej polícii vo Vratislavi. V roku 1933 prešiel do Gestapa. V rokoch 1938 – 1939 zastával funkciu zastupujúceho referenta oddelenia III E – SD. V roku 1939 pôsobil v úradovni Štátnej polície v Liberci, vedúci oddelenia III. V rokoch 1933 – 1934 člen SA. V roku 1933 vstúpil do NSDAP. V rokoch 1934 – 1935 príslušník NSKK. V roku 1938 prijatý do SS. Povýšenia v SS: 1938 Untersturmführer; 1939 Obersturmführer; 1940 Hauptsturmführer; 1943 Sturmbannführer. Od septembra 1939 do apríla 1945 poradca pre policajné otázky na Slovensku. Od roku 1942 kriminálny radca, policajný atašé pri Nemeckom vyslanectve v Bratislave.

⁷⁴BAK, R 70 Slowakei/75. Spisová poznámka Dr. Chlana – Spravodajská služba na Slovensku, 18. 2. 1942.

⁷⁵V auguste 1942 sa H. E. Ludin, zástanca umierneného kurzu voči Slovensku, kriticky vyjadril k spravodajskej činnosti SD na Slovensku v súvislosti so správou šéfa SiPo a SD o vládnej kríze na Slovensku: „Uvedené záležitosti v správe šéfa SiPo a SD sú sčasti nesprávne, z dôvodu nesprávnych východísk tak skreslené, že nemôžu nikdy poskytnúť ani len približne správny obraz o politickej situácii a politickom vývoji na Slovensku... Správa šéfa SiPo a SD ukazuje zreteľne slabosť spravodajstva, ktoré spočívajú v tom, že informácie pochádzajú od ľudí, ktorí cestujú na Slovensko príležitostne, aby si v kaviarňach vypočuli najnovšie klebety, alebo vyhľadajú jednotlivých nespokojencov a prevezmú od nich všetko ako bernú mincu, čo títo vo svojom rozčúlení povedia... Chcel by som dať podnet, či by nebolo možné navrhnuť rišskemu vodcovi SS, aby sa spravodajstvo SD o Slovensku uskutočňovalo v súčinnosti s vyslancom a jeho spolupracovníkmi. Potom rozhodne nemôžu vzniknúť tak prekričené a skreslené správy.“ (PA AA, Inl, II g, 449, Ludinova správa 272 z 12. 8. 1942).

Na pracovnom zasadnutí kultúrnych referentov nemeckého vyslanectva 27. – 28. 11. 1942 sa H. A. Grüninger (kontaktná osoba nemeckého vyslanectva k predsedovi vlády, dôstojník SS v SD [sic!]) vyjadril, že SD musí zo Slovenska zmiznúť, pretože podáva „neslýchané“ správy. (KAISER, ref 25, s. 491, poznámka 1.)

⁷⁶BAK, R 70 Slowakei/75. Pokyny RSHA III B 1 g – B6/Et. GA Sl. 1/41 – Spravodajstvo o Slovensku, 27. 5. 1942.

⁷⁷Podplukovník Kroha pôsobil na Slovensku od roku 1939. Ako bývalý c. k. dôstojník sa poznal s viacerými vyššími slovenskými dôstojníkmi.

⁷⁸BAK, R 70 Slowakei/75. Znovuvybudovanie organizácie SD na Slovensku, 11. 11. 1942.

⁷⁹Tamže.

⁸⁰BAK, R 70 Slowakei/164. Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne v polovici roka 1943.

sa tým odhalili spravodajské kanály a spravodajstvo by tým podliehalo kontrole vyslanectva.⁸¹ Spolupráca medzi vyslanectvom a SD zostávala naďalej len v rovine prísľubov a bez konkrétnych výsledkov.

SD-LA Viedeň konštatovala v tomto období vhodnú príležitosť na zintenzívnenie svojej práce a navrhla celkovú reorganizáciu svojho spravodajského aparátu na Slovensku. Namiesto dovtedajšej organizácie, pozostávajúcej z priamych spravodajských liniek zbiehajúcich sa v Bratislave, zamýšľala vytvoriť štruktúru pobočiek⁸² na vidieku so služobníkmi v Bratislave. Osvedčené rozdelenie bratislavskej úradovne (Urbantke) na dve pracoviská sa nezmenilo.⁸³ Mesačný rozpočet na riadenie činnosti v tomto rozsahu sa ukazoval ako nedostatočný a viedenská vedúca oblasť požadovala jeho navýšenie.⁸⁴

Na jar 1943 ponúkol F. Karmasin, vodca nemeckej menšiny na Slovensku, SD včlenenie spravodajskej služby DP do jej aparátu.⁸⁵ Jednania medzi ním a SD-LA Viedeň vyústili do vzájomnej dohody. Podľa nej mala mať SD pri vedení DP dva referáty, resp. oddelenia, a to pre slovenské záležitosti a pre záležitosti nemeckej menšiny. Úradovňa mala navonok vystupovať ako štatistické oddelenie Štátneho sekretariátu pre záležitosti nemeckej menšiny. F. Karmasin poskytol SD aj priestory.⁸⁶

F. Karmasin na druhej strane žiadal od SD podporu pri presadzovaní svojich reorganizačných snáh v rámci DP.⁸⁷ Tým sa SD, za podpory hlavného vedenia DP, naskytla možnosť účinnejšie pôsobiť na oblasti spoločenského života na Slovensku.

Čoskoro sa spravodajský aparát DP ukázal pre SD ako veľmi cenný. F. Karmasin sa do činnosti SD neodvážil zasahovať. Najlepšie kontakty si SD vybudovala s Karлом Hauskrechtom, vedúcim Úradu DP pre tlač a propagandu, a E. Reisingerom, vedúcim Hospodárskeho úradu DP.⁸⁸

Okrem toho SD plánovala ďalšie zintenzívnenie spravodajskej činnosti, a to dobudovanie slovenského aparátu, ktorý už na jar 1943 čiastočne fungoval. Slovenská dôvernícka sieť síce podliehala bratislavskej úradovni, ale viedol ju Slovák. Ten so svojím štábom spolupracovníkov (pozostával z 3 – 4 Slovákov) realizoval príkazy bratislavskej úradovne SD. V každej zo žúp pôsobil sprostredkovateľ, ktorý podľa potreby rozhodoval o nasadení dôverníkov v okresoch. Skutočnosť, že v pozadí stála SD, bola známa len bratislavskému štábu. Nasadení dôverníci v župách a v okresoch mali zostať v domnienke, že pracujú pre zrušenú dôvernícku službu Rodobrany. Na slovenskú časť dôverníckej siete dozerala nemecká. Slovenská dôvernícka sieť nebola s nemeckou oboznámená.⁸⁹ Koncom júla 1943 sa aparát SD začal riadiť novými spravodajskými smernicami.⁹⁰

⁸¹PREČAN, ref 32, dokument č. 194, s. 370.

⁸²Pobočky sa mali vytvoriť v Žiline, Nitre, Banskej Bystrici a v Kežmarku. V Žiline pobočka už v období tohto návrhu existovala, a tu sa odskúšala funkčnosť plánovanej reorganizácie aparátu SD, ktorú SD – LA Viedeň označila za úspešnú. V jednotlivých mestách sa už našli vhodné osoby na posty vedúcich pobočiek.

⁸³Úradovňa I sledovala a spracúvala činnosť politických oponentov a úradovňa II oblasti spoločenského života.

⁸⁴BAK, R 70 Slowakei/75. Znovuvybudovanie organizácie SD na Slovensku, 11. 11. 1942.

⁸⁵Aj keď pred rokom 1943 SD spolupracovala s DP (Wepnerov úrad dostával mesačne na spravodajskú činnosť 3 500 Ks), jej vzťahy k DP boli poznačené viacerými konfliktmi a vzájomnou nedôverou. Pomer SD a DP najviac naštrbila tzv. mimoriadna akcia proti funkcionárom strany v rokoch 1941 – 1942, ktorá bola zameraná na likvidáciu bývalých členov KB. (KAISER, ref 25, s. 490, poznámka 4; PREČAN, ref 35, dokument č. 194, s. 371; Institut für die Zeitgeschichte München, mikrofilm MA 559, fólia 9 431 664 – 705)

⁸⁶BAK, R 70 Slowakei/75. Poznámka z jednania pre SS-Sturmbannführera Dr. Chlana, 6. 5. 1943.

⁸⁷BAK, R 70 Slowakei/164. Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1943.

⁸⁸BAK, R 70 Slowakei/142. Prevzatie referátu III B, 18. 9. 1943.

⁸⁹BAK, R 70 Slowakei/164. Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1943.

⁹⁰BAK, R 70 Slowakei/164. Pracovné smernice pre spravodajstvo v nasledujúcom období, 26. 7. 1943. Spravodajstvo sa rozdeľovalo na pozorovanie oblastí spoločenského života a sledovanie oponentov.

Rozšírením spravodajského aparátu požadovala SD-LA Viedeň vytvorenie 14 plánovaných pracovných miest a opätovne navýšenie rozpočtu.⁹¹ K 1. septembru 1943 SD-LA Viedeň vyplácala 8 osôb podľa stanovených funkcií, vrátane Urbantkeho informačnej kancelárie, z ktorých polovicu priamo zamestnávala viedenská oblastná ústredňa.⁹²

Začiatkom jesene 1943 sa práca siete SD rozvinula. Po počiatočnom vyčkávaní a snahe sústrediť všetku spravodajskú činnosť pod svoju úradovňu⁹³, zaujal poradca pre policajné záležitosti F. Goltz k spolupráci s SD pozitívne stanovisko.⁹⁴ Čo sa týka vzťahov k vyslanectvu, zostávali len v oficiálnej rovine. Aj keď H. E. Ludin vedel o spolupráci DP s SD, bol jej rozsahom prekvapený. Vyslancova pravá ruka a referent pre nemeckú menšinu, vyslanecský radca Hans Gmelin⁹⁵, proti takejto úzkej spolupráci nemal výhrady.⁹⁶

Slovenská časť aparátu sa ukázala ako nespoľahlivá. Z 22 osôb 18 prerušilo spojenie a od spravodajskej činnosti sa dištancovali v dôsledku politického vývoja a vojnového diania.⁹⁷

Pri odovzdávaní oddelenia III B SD-LA Viedeň, v druhej polovici septembra 1943, upozornil odchádzajúci E. Hermann svojho nástupcu SS-Hauptsturmführera Herberta Böhrschu na zlú spoluprácu s úradovňou poradcu pre HG SS-Obesturbannführera Viktora Nagelera.⁹⁸ Okrem toho poukázal E. Hermann na prítomnosť 4 pracovníkov Úradu VI RSHA na Slovensku a ich plány s bývalým ministrom zahraničných vecí Ferdinandom Ďurčanským.⁹⁹

Po odchode SS-Untersturmführera Urbantkeho na jar 1943 (narukoval do Zbraní SS)¹⁰⁰ činnosť jeho informačnej kancelárie upadla. Personálne obsadenie informačnej kancelárie pozostávalo z jedného rešeršéra, vrátane dvoch pisárov, a dôverníkov na vidieku. Celá práca bola organizovaná z Bratislavy. Aby sa zvýšila úroveň informačnej kancelárie, rokoval E. Hermann s redaktorom hospodárskeho oddelenia novín Grenzbote¹⁰¹ Leniom.¹⁰² Jednania

⁹¹BAK, R 70 Slowakei/164. Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1943.

⁹²BAK, R 70 Slowakei/75. Vyplácanie pracovníkov SD-LA Viedeň pôsobiacich na Slovensku, 1. 9. 1943.

⁹³BAK, R 70 Slowakei/75. Poznámka z jednania pre SS-Sturbannführera Dr. Chlana, 6. 5. 1943.

⁹⁴BAK, R 70 Slowakei/142. Prevzatie referátu III B, 18. 9. 1943.

⁹⁵GME LIN, Hans (1911 – ?) – blízky spolupracovník vyslanca H. E. Ludina. V rokoch 1923 – 1931 člen Jugenddeutschlandbund. Vyštudoval právo. V rokoch 1931 – 1933 člen Stalhelm. V roku 1933 vstúpil do SA v hodnosti Obersturmführera. Povýšenia v SA: 1936 Hauptsturmführer; 1938 Sturbannführer; 1941 Obersturmbannführer; 1943 Standartenführer. V roku 1937 vstúpil do NSDAP a zároveň vykonal asesorskú skúšku. Od roku 1938 pomocný referent na Ríšskom ministerstve spravodlivosti. Na jeseň 1938 príslušník Sudetonemeckého dobrovoľníckeho zboru, veliteľ roty „Hans Ludin“ a zúčastnil sa obsadzovania Sudet. Od roku 1939 pôsobil v skupine SA Juhozápad. Od januára 1941 do apríla 1945 pracoval na Nemeckom vyslanectve v Bratislave. Zodpovedal za organizáciu, personálne záležitosti a protokolárne oddelenie vyslanectva. Pôsobil ako referent pre nemeckú menšinu a poradca pre študentské záležitosti. V roku 1941 zastával funkciu legačného tajomníka a od roku 1942 vyslanecského radcu.

⁹⁶BAK, R 70 Slowakei/142. Prevzatie referátu III B, 18. 9. 1943.

⁹⁷Tamže.

⁹⁸NAGELER, Viktor (1903 – ?) – poradca pre Hlinkovu gardu. Pôvodným zamestnaním učiteľ. V roku 1919 príslušník korutánskeho oslobodzovacieho zboru. V rokoch 1929 – 1936 príslušník SA. V roku 1936 prešiel k SS a od roku 1938 pôsobil v platenej funkcii dôstojníka SS. Povýšenia v SS: 1937 Untersturmführer, Obersturmführer; 1938 Hauptsturmführer, Sturbannführer; 1940 Obersturmbannführer. Od jesene 1940 do januára 1945 pôsobil na Slovensku ako poradca HG. Po vojne žil v Korutánsku.

⁹⁹BAK, R 70 Slowakei/142. Prevzatie referátu III B, 18. 9. 1943.

¹⁰⁰BAK, R 70 Slowakei/165. Práca na Slovensku. Poznámka ku správe Úradu VI RSHA z 19. 1. 1944.

¹⁰¹Denník *Grenzbote* (s podtitulom Deutsches Tagblatt für die Karpathenländer) vychádzal v Bratislave už od roku 1919. Franz Karmasin ho do ovládnutia DP po 6. októbri 1938 označoval za „maďarónske“ noviny. Po vyhlásení autonómie bol *Grenzbote* zglajchšaltovaný a pod vedením hlavného redaktora Fritza Fialu sa denník vyprofiloval ako periodikum, ktoré prinášalo materiály o nemeckej problematike v tuzemsku a zahraničí, príspevky o politickom, hospodárskom a spoločenskom živote. Zanikol 31. marca 1945.

¹⁰²BAK, R 70 Slowakei/142. Informačná kancelária Bratislava, 18. 9. 1943.

s Leniom absolvoval aj H. Böhrsch. Lenius zhodnotil situáciu kancelárie a navrhol plán na aktivovanie jej činnosti.¹⁰³ Upadajúcu kanceláriu napokon začiatkom marca 1944 prevzal SS-Untersturmführer Schönfeld.¹⁰⁴

Ako akútny problém sa ukazoval nedostatok finančných prostriedkov. Už pred septembrom 1943 poukazovali funkcionári SD-LA Viedeň na značné finančné poddimenzovanie spravodajskej činnosti SD na Slovensku v porovnaní s ostatnými nemeckými úradovňami.¹⁰⁵ V záležitosti zvýšenia mesačného rozpočtu pre prácu na Slovensku intervenoval krátko po prebratí oddelenia III B viedenskej oblastnej ústredne SD aj H. Böhrsch. Polovica z 3 000 ríšskych mariek tvorila platy bratislavských zamestnancov. H. Böhrsch požadoval od oddelenia III B RSHA včasný prevod finančných prostriedkov, aby nemusel žiadať o výpomoc F. Goltza.¹⁰⁶

Rovnako aj prevzatie spravodajskej služby DP si vyžadovalo navýšenie financií. Finančné problémy sa prejavili už počas posledného štvrťroku 1943. H. Böhrsch žiadal svojho predstaveného, vedúceho oddelenia III B RSHA, SS-Standartenführera Ehlicha o podporu.¹⁰⁷

Napriek prísľubom sa do začiatku roku 1944 otázka zvýšenia mesačného rozpočtu nedoriešila. H. Böhrsch sa v záležitosti opätovne obrátil na Dr. Ehlicha. Svoju žiadosť o navýšenie peňazí odôvodňoval zvýšením životných nákladov, cien informácií, získavania a vyplácania nových dôverníkov a prevzatím spravodajského aparátu DP. Rovnako poukazoval na neporovnateľne lepšie finančné zabezpečenie nemeckého vyslanectva a úradovne Abwehru. Požadoval zvýšenie mesačného rozpočtu na 6 000 ríšskych mariek.¹⁰⁸

Na prelome rokov 1943/44 sa opätovne dostali na povrch kompetenčné rozpory medzi Úradom III a Úradom VI RSHA. Najväčšiu nevhôľu Úradu III vzbudila správa Úradu VI z 11. januára 1944 adresovaná šéfovi SiPo a SD SS-Obergrupennführerovi Ernstovi Kaltenbrunnerovi, v ktorej vyčítal Úradu III nekonceptnosť spravodajskej činnosti a nesprávne posudzovanie politickej situácie a vývoja na Slovensku. Úrad III zaujal voči správe odmietavé stanovisko a výhrady v správe označil za neoprávnené. Pokračovanie spravodajskej činnosti v oblastiach spoločenského života považoval Úrad III za nevyhnutné. Na margo pôsobenia Úradu VI na Slovensku, sa vedúci Úradu III SS-Brigadeführer Otto Ohlendorf vyjadril, že mu nebude klásť žiadne prekážky pri nadväzovaní spojenia v susedných štátoch, samozrejme bez zasahovania do právomocí jeho úradu.¹⁰⁹

O vyriešenie konfliktu svojich podriadených úradov sa zaujímal aj E. Kaltenbrunner. Vyslovil znepokojenie nad dvojkoľajnosťou činnosti SD na Slovensku a navrhol definitívne doriešenie sporných záležitostí zástupcami oboch úradov.¹¹⁰

Dňa 25. januára 1944 sa uskutočnilo jednanie medzi vedúcim oddelenia VI E Úradu VI SS-Sturmbannführerom Wannekom a vedúcim SD-LA Viedeň SS-Sturmbannführerom Chlanom. Dohodli sa na nasledovných bodoch:

1. Za celú spravodajskú prácu na Slovensku zodpovedá viedenská oblastná ústredňa.

¹⁰³BAK, R 70 Slowakei/67. Poznámka – Informačná kancelária – rozhovor s redaktorom Leniom z Grenzbote, 27. 9. 1943.

¹⁰⁴BAK, R 70 Slowakei/65. Ďalekopis č. 683 – Informačná kancelária Urbantke v Bratislave, 3. 3. 1944.

¹⁰⁵BAK, R 70 Slowakei/164. Správa o práci SD na Slovensku. Bez dátumu, pravdepodobne polovica roku 1943; BAK, R 70 Slowakei/75. Poznámka z jednania pre SS-Sturmbannführera Dr. Chlana, 6. 5. 1943. Znovuvybudovanie organizácie SD na Slovensku, 11. 11. 1942. Prevzatie úradovne III B RSHA (SS-Hauptsturmführer Lämmel) v Bratislave, 3. 9. 1941. Ďalekopis 10 191 – Úradovňa Bratislava, 3. 9. 1941.

¹⁰⁶BAK, R 70 Slowakei/66. Spravodajské prostriedky pre Slovensko, 29. 9. 1943. Z celkovej sumy 3 000 RM = 30 000 Ks tvorili platy stálych zamestnancov 15 400 Ks. Za nájom a upratovanie priestorov sa mesačne vydávalo 2 400 Ks. Agenti (3 osoby) dostávali 4 500 Ks. Ostatné náklady (fotokópie, noviny, kancelárske potreby, automobil, spravodajské prostriedky) dosahovali 7 700 Ks.

¹⁰⁷BAK, R 70 Slowakei/75. Výťah zo záznamu rozhovoru s SS-Standartenführerom Dr. Ehlichom, 3. 11. 1943.

¹⁰⁸BAK, R 70 Slowakei/66. Spravodajské prostriedky pre Slovensko, 15. 1. 1944.

¹⁰⁹BAK, R 70 Slowakei/165. Práca na Slovensku. Poznámka ku správe Úradu VI RSHA z 19. 1. 1944.

¹¹⁰BAK, R 70 Slowakei/165. L. A. č. 102/44/Dr. Chl/Rei – Spisová poznámka – Slovensko – činnosť, 24. 1. 1944.

2. Oddelenie VI E môže Slovensko využívať iba ako platformu na nadväzovanie kontaktov do ostatného zahraničia.
3. O využití a pridelovaní správ SD-LA Viedeň súvisiacich s analýzou politickej situácie, oddelením VI E, úradmi VI a III mal rozhodnúť RSHA.¹¹¹

Jednotlivé ustanovenia dohody prebrali medzi sebou vedúci oddelenia III B RSHA Dr. Ehlich a H. Böhrsch. S prvými dvoma bodmi súhlasili, k tretiemu však zaujali odmietavé stanovisko. Podľa ich názoru znamenala táto požiadavka využívanie spravodajskej práce viedenskej oblastnej ústredne pre potreby Úradu VI. Obaja preto navrhli modalities, ktoré boli výhodné pre obe strany:

- a) SD-LA Viedeň mala oddelenie VI E informovať o spojeniach zo Slovenska smerom do zahraničia, resp. nadviazať takéto spojenie.
- b) Úrad VI mal vyzrozumieť viedenskú oblastnú ústredňu o kontaktoch, ktoré náhodne objaví na Slovensku.
- c) SD-LA mala so súhlasom RSHA poskytovať oddeleniu VI E, ako aj Úradu VI, kópie svojich správ zasahujúcich do ich kompetencií.¹¹²

H. Böhrsch okrem toho hľadal ďalšie spôsoby získavania nových spolupracovníkov. Naďalej sa nevzdával možnosti dotvorenia slovenskej siete dôverníkov. Napriek varovaniam E. Hermanna nadviazal spoluprácu s Nagelerovou úradovňou a využíval služby jej agentov. Ďalší možný zdroj nových síl a informačných kanálov videl v príslušníkoch nemeckej menšiny pôsobiacich v slovenských firmách a podnikoch.¹¹³ Okrem toho sa opätovne ponúkala možnosť prevzatia informačnej služby nemeckého vyslanectva, čo považoval RSHA za istých okolností za vhodné.¹¹⁴ Tento zámer sa do vypuknutia SNP neuskutočnil.¹¹⁵

Na jar 1944 vzbudila pozornosť SD spravodajská aféra jej dôverníka Friedricha Wahla.¹¹⁶ F. Wahl bol označený za autora správ zadržaných na slovensko-maďarských hraniciach, ktoré sa mali dostať do rúk londýnskeho centra československého odboja.¹¹⁷ Jedna z inkriminovaných správ nazvala Jozefa Tisa „*farárka mazaného všetkými masťami*“.¹¹⁸ Správy, označené ako Ludinove, sa dostali do rúk prezidenta J. Tisa,¹¹⁹ čím sa vyslanec dostal do mimoriadne trápnej situácie. H. E. Ludin nariadil prešetrenie záležitosti.

SD sa snažila predovšetkým o to, aby sa zbavila akéhokoľvek podozrenia. Spojila sa s policajným atašé F. Goltzom a prostredníctvom Hansa Albrechta Grüningera¹²⁰, vedúceho

¹¹¹BAK, R 70 Slowakei/165. L. A. č. 104/44/Dr. Chl/Rei – Záznam – Spravodajská práca na Slovensku, 25. 1. 1944.

¹¹²BAK, R 70 Slowakei/66. Spravodajská práca na Slovensku, 26. 1. 1944.

¹¹³BAK, R 70 Slowakei/66. Spravodajské prostriedky pre Slovensko, 15. 1. 1944.

¹¹⁴BAK, R 70 Slowakei/165. Práca na Slovensku. Poznámka ku správe Úradu VI RSHA z 19. 1. 1944.

¹¹⁵PREČAN, ref 32, dokument č. 215, s. 426.

¹¹⁶Friedrich Wahl (slovenský Nemeč) pôsobil ako novinár a bol zamestnancom nemeckého oddelenia Slovenskej tlačovej kancelárie. Od roku 1939 bol dôverníkom SD a podliehal SS- Obersturmbannführerovi K. Goldbachovi, neskôr pracoval pre SD-LA Viedeň.

¹¹⁷BAK, R 70 Slowakei/69. Poznámka z 18. 4. 1944; PA AA, Inland II g 449, Ludinov telegram AA z 28. 4. 1944.

¹¹⁸BAK, R 70 Slowakei/69. Poznámka – Záležitosť Úradu IV, 26. 4. 1944.

¹¹⁹BAK, R 70 Slowakei/69. Poznámka z 18. 4. 1944; Záležitosť Cserno/Wahl, 1. 5. 1944; PA AA, Inland II g 449, Ludinov telegram AA z 28. 4. 1944.

¹²⁰GRÜNINGER, Hans Albrecht (1906 – ?) – pracovník Nemeckého vyslanectva v Bratislave. Vyštudoval právo, od roku 1928 pôsobil ako súdny referent. V roku 1932 vykonal veľkú štátnu skúšku z práva, asesor. V rokoch 1934 – 1937 pracoval na bádenskom ministerstve školstva. Od roku 1934 vládny radca. V rokoch 1937 – 1939 pôsobil na Ríšskom ministerstve výchovy ako referent pre právnické fakulty. Od roku 1937 vrchný vládny radca. V roku 1940 referent na ríšskom kancelárstve (Kraft durch Freude) zodpovedný za vybavovanie sťažností príslušníkov NSDAP. V rokoch 1939 – 1940 dôstojník v zálohe, v roku 1940 sa zúčastnil nemeckého ťaženia vo Francúzsku. 1941 nasadený na východnom fronte. Od januára 1942 do apríla 1945 kontaktná osoba nemeckého vyslanca u slovenského predsedu vlády a vedúci informačnej služby vyslanectva. Ministerský radca.

informačnej služby vyslanectva, s vyslanectvom. Dokonca sám vyslanec označil spoluprácu SD, F. Goltza a vyslanectva pri vyšetrowaní prípadu za vynikajúcu.¹²¹ SD zdôrazňovala, že F. Wahl jej tieto správy nedoručil a že v žiadnom prípade nepredstavujú oficiálne názory a stanoviská SD.¹²² SD, rovnako aj vyslanec, mali záujem na tom, aby sa celá záležitosť posudzovala interne.¹²³ Vedúci SD-LA Viedeň Dr. Chlan okrem toho navrhol H. E. Ludinovi možnosť podávania správ vyslancomi takým spôsobom, ako na území Nemecka.¹²⁴ SD sa usilovala predovšetkým o získanie Wahlových správ.¹²⁵ F. Wahl mal za trest narukovať do Zbraní SS.¹²⁶ F. Wahl napokon zostal aj naďalej pracovníkom SD¹²⁷ a tak nemožno vylúčiť ani tú skutočnosť, že sa zo strany SD jednalo o snahu kompromitovať vyslanca H. E. Ludina.

Poslednú organizačnú zmenu v spravodajskej činnosti SD na Slovensku predstavuje subordinácia Abwehru pod SD v júni 1944.¹²⁸ Agendu bratislavskej úradovne prebral Úrad IV (policačné záležitosti)¹²⁹ a Úrad III RSHA – SD-LA Viedeň (politické a hospodárske záležitosti). Dôstojník Abwehru na Slovensku podplukovník Kroha¹³⁰ prešiel priamo pod RSHA.

Vypuknutím Slovenského národného povstania sa zmenila mocensko-politická situácia. Práca SD sa na Slovensku stala oficiálnou v rámci Pohotovostnej skupiny H SiPo a SD. Pod vedením H. Böhrsch sa na jeseň 1944 zriadili oficiálne úradovne SD.¹³¹ Viedenská oblastná ústredňa SD tým odstúpila svoje kompetencie Pohotovostnej skupine H. Spravodajstvo zo Slovenska sa uskutočňovalo až dokonca druhej svetovej vojny priamo z Bratislavy.

Organizácia spravodajskej činnosti Sicherheitsdienstu na Slovensku prešla v sledovanom období viacerými zmenami. V počiatočnom štádiu, v druhej polovici roku 1939, sa spravodajstvo zo Slovenska uskutočňovalo dvoma relevantnými spravodajskými kanálmi,¹³² a to prostredníctvom viedenskej oblastnej ústredne SD (SD-LA Viedeň), ako i priamo Hlavným úradom pre ríšsku bezpečnosť (Úrad VI). SD sa v tomto období dostala do konfliktu s vyslanectvom, ktorý napokon vyznel v prospech Zahraničného úradu.

Spravodajská činnosť SD na Slovensku v rokoch 1939 – 1941 trpela nadbytočným počtom služobní Úradu III a VI. Jej práca sa opierala o jednotlivé záujmové kruhy, predovšetkým radikálov a germanofilov z radov HSLS a HG, mala v sebe prvky tendenčnosti

¹²¹PA AA, Inland II g 449, Ludinov telegram AA z 28. 4. 1944.

¹²²BAK, R 70 Slowakei/69. L. A. č. 142/44/Dr. Chl/Rei. Spisová poznámka – Rozhovor u vyslanca Ludina 21. 4. 1944, 24. 4. 1944.

¹²³BAK, R 70 Slowakei/69. Poznámka – Fritz Wahl, Bratislava, 20. 4. 1944; Ďalekopis č. 2 304 – Cserno Alfred Julius a Wahl Friedrich, obaja Bratislava, 19. 7. 1944.

¹²⁴Na území Nemeckej ríše bol inštančný postup nasledovný: vedúci ústrednej oblasti SD podával správy príslušnému župnému vedúcemu NSDAP. BAK, R 70 Slowakei/69. L. A. č. 142/44/Dr. Chl/Rei. Spisová poznámka – Rozhovor u vyslanca Ludina 21. 4. 1944, 24. 4. 1944.

¹²⁵BAK, R 70 Slowakei/69. Poznámka – Wahl, Friedrich, Bratislava, 24. 4. 1944.

¹²⁶PA AA, Inland II g 449, Ludinov telegram AA z 28. 4. 1944.

¹²⁷PREČAN, ref 32, dokument č. 194, s. 370.

¹²⁸BAK, R 70 Slowakei/67. Bleskový ďalekopis SD-LA Viedeň Úradu III B RSHA – Abwehr – SD, 16. 6. 1944.

¹²⁹BAK, R 70 Slowakei/67. Poznámka – Abwehr – SD, 12. 7. 1944.

¹³⁰Pplk. Krohu hodnotil H. Böhrsch nasledovne: „Kroha je od roku 1939 v Bratislave. Ako bývalý rakúsko – uhorský dôstojník sa pozná s radom vyšších slovenských dôstojníkov, s ktorými sa stretol na kadetke a neskôr v rôznych posádkach. Nazdáva sa, že prostredníctvom týchto osobných známostí má na nich rozhodujúci vplyv. Z tohto dôvodu zlahčuje mnohé československé tendencie vyšších slovenských dôstojníkov. Jeho postoj k SD možno označiť za ústretový, tým že ochotne poskytuje kartotečný materiál a aj ináč sa javí ochotný. Pri zaťažkových skúškach sa však jednoznačne pridáva na línie vyslanectva, čo sa prejavuje aj v tom, že všetky udalosti oznamuje vyslanectvu... Nedisponuje veľkým politickým inštinktom.“ (BAK, R 70 Slowakei/67. Úradovňa Abwehru Wehrmachtu na Slovensku, 3. 7. 1944)

¹³¹National Archives of United States Washington (ďalej NAUS Washington), Rf SS T 175, roll 540, EAP 173 – g – 12 – 18/186, Pracovníci Úradu III Pohotovostnej skupiny H a jej príslušných oddielov, 24. 11. 1944.

¹³²Okrem toho správy o situácii na Slovensku podávali poverenec Úradu III a IV a policačný atašé.

Vojenská história

a neobjektívnosti, z čoho pramenili permanentné spory s nemeckým vyslanectvom. Výsledkom bolo rozpustenie Hahnovej úradovne a prevzatie spravodajstva SD-LA Viedeň v septembri 1941.

Od septembra 1941 kompetencie súvisiace s prácou SD na Slovensku podliehali Úradu III. V priebehu rokov 1941 – 1943 došlo k reorganizácii. Jej spravodajský aparát a dôverná sieť boli technicky dobudované. SD postupne získala pozície, ktorých sa musela vinou konfliktu s vyslanectvom v predchádzajúcich rokoch vzdať. Okrem toho nadviazala úzku spoluprácu s úradovňou Abwehru v Bratislave a vedením DP, ktorá SD ponúkla svoju spravodajskú sieť (Wepnerov úrad). Vzťahy k vyslanectvu zostávali v oficiálnej rovine, užšie kontakty nadviazala len s policajným atašé F. Goltzom.

Spravodajská činnosť SD na Slovensku pozostávala zo zbierania informácií a podávania správ svojim nadriadeným úradom. Zameriavala sa na sondovanie politickej situácie na Slovensku, nálad obyvateľstva, sledovanie činnosti slovenských štátnych orgánov, HSLS a jej pridružených organizácií. Taktiež mapovala dianie v rámci nemeckej menšiny na Slovensku. Venovala pozornosť hospodárskemu vývoju, problémom v oblasti kultúry a vzdelávania. Prenikla do slovenských bezpečnostných orgánov a armády a upozorňovala rišske orgány na rastúce protinemecké nálady v krajine a aktivity odbojového hnutia.

SD predstavovala jeden z mocenských faktorov, ktoré Nemecká ríša uplatňovala v politike voči Slovenskej republike z pozície „ochrannej mocnosti“ voči „ochraňovanému štátu“.

M. SCHWARC: DIE ORGANISATION DER NACHRICHTENERSTATTUNG DES DEUTSCHEN SICHERHEITSDIENSTES SD IN DER SLOWAKEI VON 1939 BIS ZUM AUSBRUCH DES SLOWAKISCHEN NATIONALAUFGEBÄHES

Die Organisation der Nachrichtenerstattung des Sicherheitsdienstes in der Slowakei ging in dem untersuchten Zeitraum durch mehrere Änderungen durch. In der Anfangsphase, in der zweiten Hälfte des Jahres 1939, wurde die Nachrichtenerstattung durch zwei relevante Kanäle realisiert, und zwar mittels regionaler Zentrale in Wien des SD (SD-LA Wien), als auch direkt durch Hauptamt für Reichssicherheit (Amt VI.). Der Sicherheitsdienst geriet in der Zeit in Konflikt mit der Gesandtschaft, der schliesslich zum Nutzen des Auswärtigen Amtes ausging.

Die Nachrichtenerstattung von SD in der Slowakei litt in den Jahren 1939 – 1941 unter übefflüssig hoher Anzahl von Dienstleistenden des Amtes III und VI. Ihre Tätigkeit stützte sich vor allem auf die einzigen Interessenskreise, vor allem der Radikalen und Germanophilen aus den Reihen der Hlinkas Volkspartei und der Hlinkas Garde, und trug in sich Elemente des Tendenziöse und der Unobjektivität, woraus permanente Streite mit der deutschen Gesandtschaft quellten. Ergebniss war das Auflösen der Amtsstube von Hahn und die Übernahme der Nachrichtenerstattung durch SD-LA Wien im September 1941.

Vom September 1941 kamen die Kompetenzen im Bereich der Arbeit von SD in der Slowakei ausschliesslich dem Amt III zu. Im Verlauf der Jahren 1941 – 1943 kam es zur Reorganisation und technischer Ausstattung seines Nachrichtenapparates, als auch zum Ausbau eines Vertrautennetzes. SD gewann schrittweise seine Positionen zurück, die er im Laufe der vorigen Jahren und im Folge des Konfliktes mit der Gesandtschaft verlassen musste. Ausserdem knüpfte er eine enge Zusammenarbeit mit der Amtsstube der Abwehr in Bratislava und mit der Führung der DP an, die ihr Nachrichtennetz anbot (Wepners Amt). Die Beziehungen mit der Gesandtschaft blieben auf offizieller Ebene, engere Beziehungen baute er nur mit dem Polizeiattaché F. Goltz aus.

Die Nachrichtenerstattung des Sicherheitsdienstes in der Slowakei bestand aus Sammlung und Erstattung von Nachrichten an die übergeordneten Organe. Sie richtete sich auf das Sondieren der politischen Situation und der Stimmung der Bevölkerung in der Slowakei, Folgung der Tätigkeit der slowakischen staatlichen Organe, der Hlinkas Volkspartei und ihrer angeschlossenen Organisationen, als auch das Geschehen im Rahmen der deutschen Minderheit in der Slowakei. Sie widmete ihre Aufmerksamkeit der wirtschaftlichen Entwicklung, der Problemen im Bereich der Kultur und Bildung. Sie drang in die slowakischen Sicherheitsorgane und in die Armee durch und machte die Reichsorgane auf die wachsende antideutsche Stimmung im Land und auf die Aktivitäten der Widerstandsbewegung aufmerksam.

SD stellte einen von den Machtfaktoren dar, den das Deutsche

Reich in der Politik gegen die Slowakei aus seiner Position der „Schutzmacht“ versus „Schutzstaat“ Geltung verschaffte.